

دقت‌های مفهومی در تعریف خلییات

محمد رضا جواد یگانه^۱

چکیده

خلقیات ایرانی، از آن هنگام که جمالزاده کتاب «خلقیات ما ایرانیان» را نوشت، سرگذشت پر دامنه ولی مبهمی داشته است. پرفروش‌ترین کتاب‌های حوزه علوم اجتماعی در ایران، در دو دهه اخیر، به این موضوع اختصاص داشته است، اما این مفهوم هنوز تعریف درستی نداشته است. و عدم تعریف دقیق مفهوم باعث شده تا این حوزه در حاشیه علوم اجتماعی و کتاب‌های عامه پسند مربوط به آن قرار گیرد و کار پژوهشی و نظری روشنی در باره آن انجام نگیرد. معدود تلاش‌های آکادمیک در این حوزه نیز فاقد تعریف روشن مفهوم خلییات و ابعاد گوناگون نظری آن است. خلییات مفهومی ساخته ایرانیان است و ترجمه کلمه مشخصی نیست و این بخشی از مساله است. هر چند پیش از جمالزاده، تقی زاده، حیثیت ملی را ترجمه national character گرفته بود، اما نویسندگان بعدی بجای توضیح و تعریف مفهوم، تلاش کردند تا آن را با مثال‌ها و توضیحات فراوان شرح دهند و از توضیح مفهوم طفره رفتند. همچنین خلییات در ادبیات بین‌المللی علوم اجتماعی نیز مفهوم شناخته شده و شایعی نیست، ولی مفاهیم مرتبط با آن فراوان و البته مهم هستند؛ مفاهیمی چون خلق و خو، شخصیت ملی، شخصیت شایع، شخصیت اساسی، منش ملی، منش بوردیویی، فرهنگ سیاسی، روح قومی، عادات قومی، و آداب و رسوم. و مفاهیمی چون disposition, trait, temperament, manner, mood, ethics, ethos, attitude, temperatures, character trait. رابطه خلییات با اخلاق نیز مورد توجه است. در این مقاله، تلاش ما بر این است که ضمن شرح و بسط این مفاهیم، یک تعریف نظری و روشن از خلییات نیز ارائه شود تا مقدمه‌ای برای طرح علمی این موضوع در علوم اجتماعی باشد، و همچنین این تعریف در بر گیرنده درک مشترک از خلییات که در قالب کتاب‌های عامه پسند و پرفروش خلییات ایرانی مطرح شده، نیز باشد.

واژه‌های کلیدی: خلییات، منش ملی، شخصیت ملی.

^۱ دانشیار جامعه شناسی دانشگاه تهران، mjavadi@social.ut.ac.ir